

Bombardeig de Roses i nit de terror

JOSEP CLARA

El dia 30 d'octubre de 1936, mentre l'exèrcit insurrecte preparava l'assalt a la capital de l'Estat, l'Empordà va ser escenari d'un esdeveniment que repercutí profundament a totes les contrades de Catalunya: el bombardeig del *Canarias* a la badia de Roses. D'aquest fet, que fou presentat com un intent de desembarcada de "facciosos" i que motivà l'aixecament del país en peu de guerra, volem parlar-ne ara i aquí amb la perspectiva del cinquantesenari que s'escau, amb la contrastació de les diverses versions que es donaren del cas i les referències obligades a la repressió execrable que s'engegà contra les persones de dreta que hom suposava en connivència amb els sollevats.

Eren quarts de cinc de la tarda quan varen començar a córrer rumors que a Roses s'intentava desembarcar una forta columna de gent armada. L'alcalde de la població

costanera, Salvador Marcó, militant d'Esquerra Republicana, informà els comissaris de la Generalitat i d'Ordre Públic dient que un vaixell de guerra, la nacionalitat del qual no podia precisar, havia enfilat la punteria dels seus canons cap al poble i havia disparat sense avís previ.

La nova, inesperada, motivà de seguida una activitat extraordinària per tal d'impedir allò que podia ser la preparació d'un desembarcament. Es donaren ordres a les organitzacions obreres i als partits d'esquerra, i a les vuit del vespre ja es tenia preparada una columna armada i municionada que marxava cap a Roses. "Els pobles de la província de Girona —comenta *L'Autonomista* del 31 d'octubre—, percatats del perill feixista que estava a les portes, es posaren en peu de guerra sense esperar ordres de cap classe, per un moviment d'espontaneïtat magnífic que serà l'esbalaiment i l'admiració dels demés pobles, quan s'assabentin del braó

amb què els treballadors de Catalunya han agafat les armes disposats a morir abans que veure trepitjat el seu sòl per la invasió feixista".

Segons que es deia, els que havien bombardejat Roses s'havien llançat en dues grans barcases cap a la costa i des d'aquestes embarcacions havien disparat amb fusells i metralladores.

Això donà peu a parlar de la "criminal agressió facciosa" i a prendre mesures per oposar-s'hi. El diari ja citat anunciava que en terres de Catalunya s'havien aixecat més de 200.000 homes i que havia estat publicat un decret cridant a files tots els ciutadans, classes i individus dels contingents de 1935-34-33-32, excepte els excedents.

Temptativa de desembarcament?

L'intent o el pretès intent de desembarcament a Roses, per bé que poc tractat en la bibliografia de la guerra espanyola, suscità interpre-

tacions contradictòries que van del desmentiment a l'afirmació categòrica. "Rosas, sueño dorado de los invasores", titulà un setmanari de Madrid, aparegut el gener de 1937. La pregunta clau és aquesta: existí realment l'intent?

La versió més completa en sentit afirmatiu apareix al llibre que dirigí Arraràs sobre la *Historia de la Cruzada Española*, que recolza en les afirmacions de Mauricio de Oliveira:

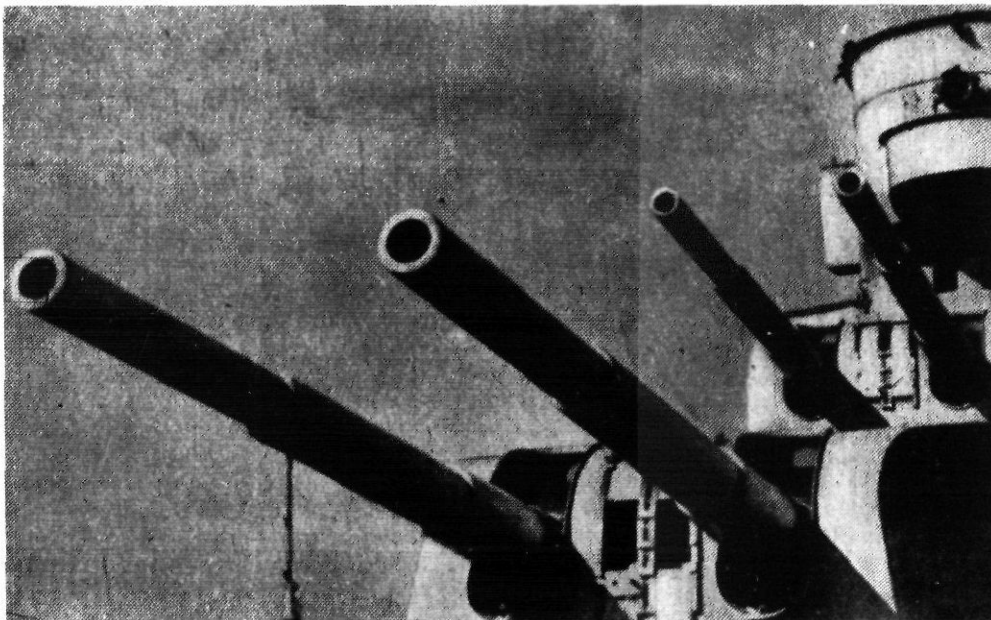
"Mientras la artillería del crucero seguía preparando la operación temeraria, algunas barcasas que traía a bordo eran arriadas al agua, y a ellas pasaban inmediatamente hombres provistos de ametralladoras, fusiles y otro material de guerra. ¡El desembarco intentábase sin la mayor vacilación!

"¿Cuál era el objetivo del alto mando nacional?

"Muy sencillo: primero establecer por sorpresa un frente en Cataluña, y poner a Barcelona en serio riesgo; después, cortar la línea férrea que, a través de Cataluña, permite la comunicación con Francia.

"Una vez establecido dicho frente, nuevas fuerzas de desembarco lo reforzarían, y el caso revestiría una gravedad extrema. Sería difícil hacerlas reembarcar si llegasen a alcanzar una gran importancia numérica".

Segons aquest autor, les barcasses avançaren cap a la platja protegides pel foc del creuer, però quan eren a 500 metres de terra, hom disparà des de la costa i hagueren de retirar-se cap al *Canarias* amb morts i ferits. Tot i això narra un segon intent, assajat aquella mateixa nit, en el qual les barcasses "tropezaron con destacamentos rojos mucho más fuertes en número; sostúvose lucha de fusil, de granada de mano y de ametra-

Els temuts canons del "Canarias", que van sembrar el pànic a la badia de Rosas.

lladora; y viendo que no era posible establecer una pequeña cabeza de puente, el *Canarias* encendió sus reflectores y protegió el reembarque, que se hizo con absoluta normalidad". En definitiva, es parla d'una temptativa real i se la qualifica d'heroica i de fallida ¹.

Bombardeig per sorpresa

Altrament, les narracions que ofereixen els qui estaven a bord del *Canarias* no parlen per res d'una operació de desembarcament, es limiten a presentar-nos l'atac com un simple bombardeig i valoren l'efecte psicològic de la sorpresa.

Vegeu, d'entrada, allò que n'escriu Álvaro Fuentes:

"A las cuatro treinta aproamos la bellísima bahía de Rosas. Se tocó zafarrancho de combate.

"Dentro de la bahía se hallaban dos barcos franceses, uno el *Regina-Racis* y el otro no recuerdo el nombre. Parece que llegaron de arribada forzosa debido al mal tiempo anterior.

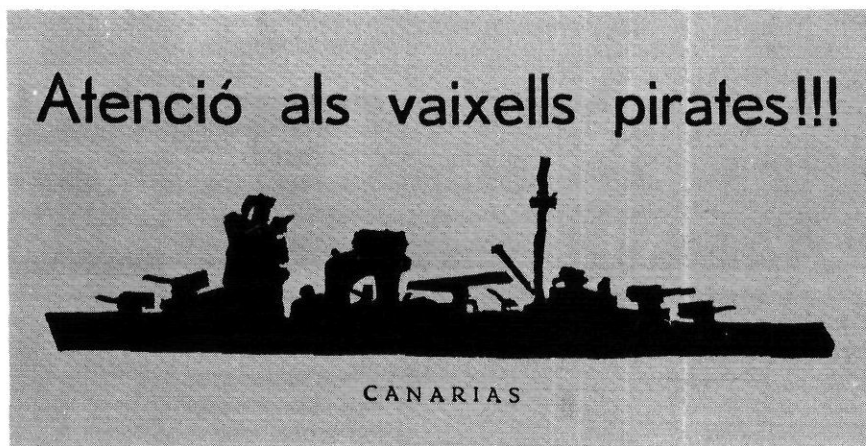
"Atracado en el muelle estaba un guardacostas, el *Marinero-Cante*, del tipo llamado 'palmatoria' por tener esta forma. También había un mercante de tres palos.

"En el pueblo, la gente, al ver al *Canarias*, lo tomó por marxista y se echó a la calle en manifestación con banderas rojas y republicanas. Cuando izamos la bandera nacional —símbolo de la España Grande— aquella gentuza se llenó de confusión; algunos, sin esperar, 'ahuecaron'; pero otros, sin creer lo que veían —tanto pasmo y asombro les producía la bandera 'facciosa'—, se quedaron en los muelles mirándonos; pero cuando rompimos el fuego sobre el *Marinero-Cante* huyeron como liebres, a una velocidad de record, tomando las camionetas por asalto. Lástima de un cameramen.

"Hicimos en total 41 disparos con los cañones del 12; uno de ellos cortó de cuajo la chimenea del barco rojo, que se incendió. También se le disparó al cuartel de carabineros, agujereándole. Lástima no haberle tirado con las torres" ².

Per la seva banda, l'almirall de la flota afirma:

"Se tuvo especial cuidado en no dar a las casas, que quedaban detrás, haciendo los primeros disparos deliberadamente cortos para

Atenció als vaixells pirates!!!

CANARIAS

dar tiempo a que huyera la gente que paseaba por el muelle; así lo reconoció el Alcalde o el que fuese, pues la primera noticia que se cogió por la radio sólo hablaba de un *marinero herido en el guardacostas*. Pero de este incidente sacaron los catalanes toda la punta que les pareció y, seis u ocho horas después, hablaban de las tentativas de desembarco con varias barcasas y gran número de tropas; las dos veces rechazados, naturalmente con grandes pérdidas, siendo perseguidos por la aviación, etc. Es de suponer que los vecinos de Rosas se quedarán atónitos al enterarse de esta serie de patrañas. El resultado fue que la 'Generalidad' llamó tres o cuatro quintas, puso el grito en el cielo y se dispuso a defender las playas con milicianos. Excusado es decir el éxito de este golpe, pues la gente que amontonasen inútilmente en la costa lo estaría de menos en los frentes de tierra. Estaban llenos de pánico hablando de la próxima invasión de Cataluña, de sus 200.000 hombres, etc., todo por cuatro tiros a un barco sin importancia" ³.

Arribats ací, hem de preguntar: imaginació o fracàs? La mobilitza-

ció, el "Catalunya en peu de guerra", respongué proporcionalment al perill existent?

En la narració dels fets ⁴, l'alcalde de Roses parla de la comèdia de les banderes que efectuà el *Canarias* abans del bombardeig. Primerament hissà l'ensenya republicana, seguidament la de Catalunya i a continuació la vermella; finalment enarborà la monàrquica i disparà la primera canonada. El bombardeig diu que durà un quart d'hora i que, a més de produir esvorancs al *Marinero Cante*, afectà l'escola de la població. Però no fa cap referència a les barcasses de desembarcament, ni a cap combat, i afirma que el creuer rebel fou vist al vespre en altres llocs de la costa, com Portbou, Cadaqués i Llançà. D'acord amb aquestes manifestacions, és evident, doncs, que l'atac del *Canarias* ha de contemplar-se més com una esgarrapada momentània, pensada per crear pànic a la rera-guarda, que com una operació agosarada de desembarcament.

Pensem que hi hagué una excitació excessiva, fruit del pànic i del descontrol humà. Era la primera vegada que un creuer de la categoria del *Canarias* feia demostracions

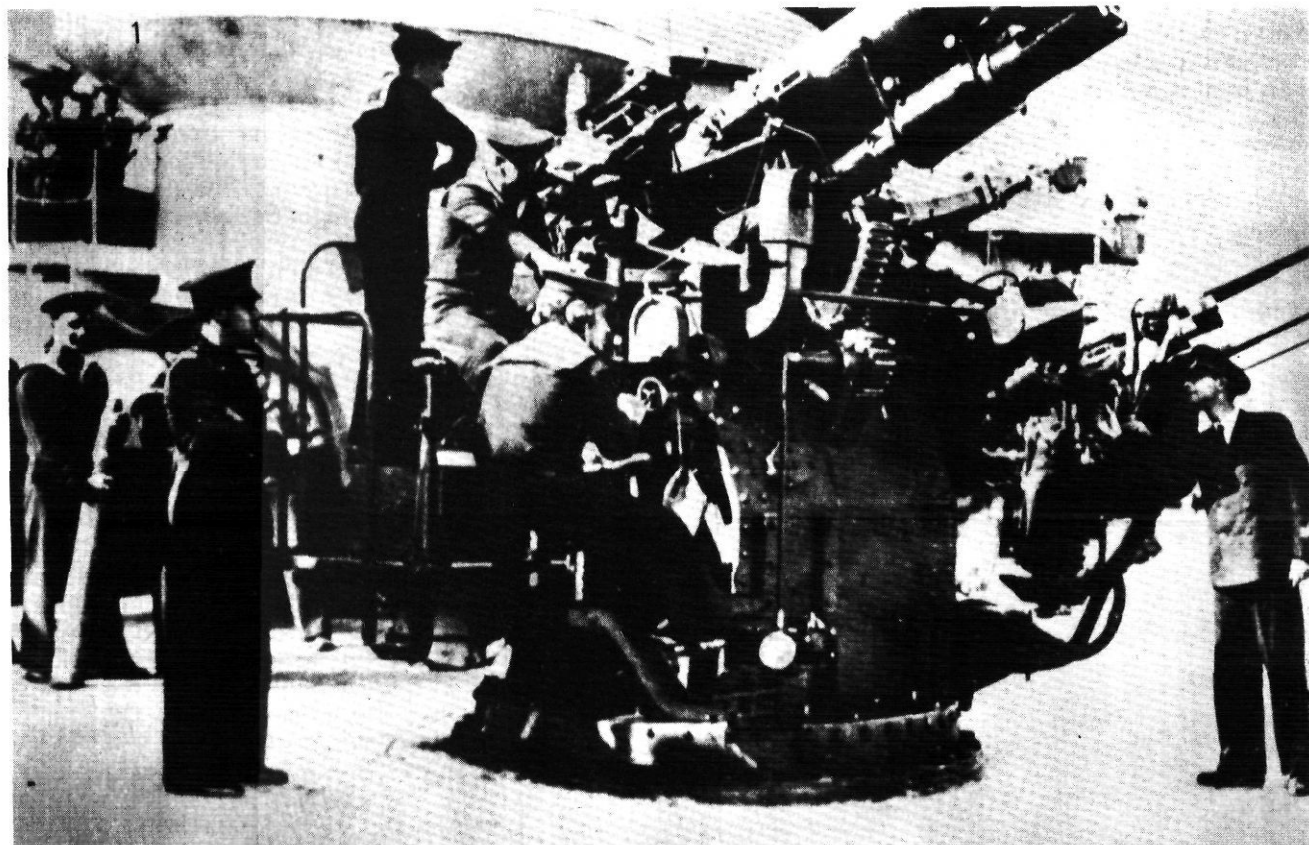
contundents a les nostres costes i que es vivia de prop un atac enemic.

Nit de represàlies

Aquesta mateixa excitació, duta a extrems d'apassionament defensiu, produí una nit de terror i de violència contra moltes persones de dreta. En moltes poblacions de les comarques es van viure unes hores tenses i tràgiques, de represió sense contemplacions.

Enmig de la situació enrarida, hom efectuà una munió de detencions i s'acordà d'assaltar les presons de Girona, Olot i Sant Feliu de Guíxols per tal de dur a terme la revenja mortal. Trenta-set persones, entre les quals predominaven els comerciants i els eclesiàstics, foren víctimes mortals de la dura agitació nocturna, producte d'un fet puntual, però també de ressentiments anteriors.

Efectivament, a quarts d'una de la nit del dia 31, els milicians es presentaren a la presó del seminari de Girona i ordenaren a sis presos significats que es vestissin. Preveient la fi que els esperava, els empresonats es negaren a sortir de les cel-

Un aspecte de l'artilleria del "Canarias", famosa per la seva potència de foc.

Víctimes de la repressió del 30-31 d'octubre de 1936

les. A la número 43, cinc de les víctimes es protegiren amb maons de l'envà, que ells mateixos obriren per tal de tenir elements de defensa. Per això hom decidí de matar-los allà mateix, a trets de revòlver, tal com ho feren amb en Batalla, a la cel.la 51.

Un testimoni directe va anotar aquestes impressions en el diari que escrivia: "Hem passat la nit més terrible del captiveri. Tota la nit gran trasteig de gent armada. A quarts d'onze han passat a obrir i tancar els forrellats de totes les cel·les, causant forta depressió en tots els ànims. Sobre les tres de la matinal han començat a sonar trets, però abans s'han oït greus crits d'auxili als guàrdies exteriors del costat de l'horta; sembla que era en Batalla. Amb alguns intervals, hem oït com una trentena de dispars, havent-se repetit els crits. Encara no sabem els detalls de la matança, però n'han matat sis, tots ells significats polítics: Camil Conde, Martí Batalla, Busquets Norat, Domènec (el que estava amb nosaltres), Picó, fill del coronel, i Ramon Adroher, president de l'Acció Ciutadana; a continuació de l'execució realitzada en les pròpies cel·les ha estat tret un cadàver i després s'ha tardat fins a les 6 o un quart de set del matí a treure els altres, conduïts amb un baiart i una camilla de la Creu Roja; alguns els arrastraven amb una manta pel corredor per guanyar temps. En Ramon Adroher encara era viu i gemegava amb to agonitzant (no era possible distingir-li la veu). Eren uns dotze o tretze els milicians armats que circulaven en les hores de la tragèdia. Els ferits són dos del sis, Adroher i Domènec, els dos que hem vist portar per la camilla de la C.R." ⁵.

De l'altra presó, situada a la caserna d'Artilleria, hom va fer sortir deu presos més, els quals foren conduïts directament al cementiri, on foren executats.

A Olot, la revenja va tenir per escenari el camp de Triai. Hi moriren onze persones, entre elles un religiós agustí del convent de Calella (Maresme). Ramon Grabolosa, que tenia 15 anys quan ocorregué el fet, ha comentat: "Res no justificava aquella matança. Els cadàvers de les víctimes després foren estibats en una camioneta i traslladats al cementiri municipal (...) Només els anys trobaran una explicació plausible, sense que mai deixi de responsabilitzar-se'n la nostra generació" ⁶.

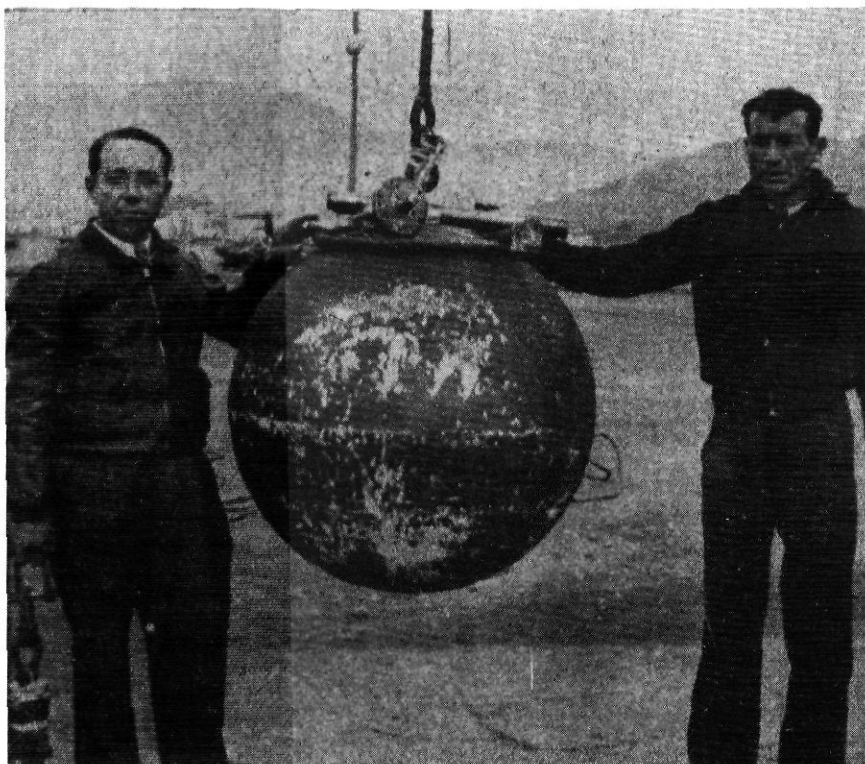
Girona	edat	professió	militància
Ramon Adroher Guytó	49	comerciant	Tradicionalista
Josep Barceló Casademont	53	cap administració	--
Martí Batalla Poch	38	empleat municipal	APC [CEDA]
Antoni Busquets Norat	58	advocat	Renovación Española
Vicenç Cano Serra	35	escrivent	Tradicionalista
Camil Conde Carballo	31	metge	Tradicionalista
Lluís Domènech Pujol	33	pilot mercant	Tradicionalista
Joaquim Font Fargas	56	professor	Tradicionalista
Albert Gomis Llambias	43	mestre	--
Pere Granés Carós	47	agent d'assegurances	Tradicionalista
Valentí Güell Maymí	59	comerciant	Tradicionalista
Joaquim Lloret Plana	17	estudiant	Falange
Lluís A. Noguera Massa	18	estudiant	Falange
Lluís Picó Boada	24	--	Tradicionalista
Ramon Tarrés Feliu	39	argenter	Tradicionalista
Josep M. Torrent Sala	60	inspector enseny.	Tradicionalista
Olot			
Ramon Arqués Masoliver	21	aprenent	Tradicionalista
Ramon Batlle Figueras	39	comerciant	--
Josep M. de Bolòs Llavanera	39	farmacèutic	Tradicionalista
Victorià Díaz Gutiérrez	33	religiós	--
Ramon Llongarriu Català	39	advocat	--
Jesús Miquel Girbau	39	religiós	--
Joan Plana Moreu	43	fabricant	--
Josep M. Plana Moreu	42	comerciant	--
Joan Romero Alcaraz	42	empleat	--
Manuel Sellas Cardelús	47	fuster	--
Manuel Serra Legares	48	comerciant	--
Sant Feliu de Guíxols			
Sants Boada Calzada	61	capellà	--
Emili Calzada Marsal	38	capellà	--
Pere Compte Figueras	58	capellà	--
Enecon Girbau Valls	54	comerciant	--
Adelard Magí Camps	70	capellà	--
Josep Noguera Rosa	56	capellà	--
Josep Perelló Cunill	67	capellà	--
Rufí Romà Roca	39	comerciant	--
Josep Vilaret Xatart	68	comerciant	--
Josep Vivas Borjas	52	ferroviari	APC [CEDA]

A Sant Feliu, els empresonats que van ser escollits per a la revenja també foren conduïts al cementiri i allà mateix hom els executà. Es dona la casualitat que deu dies abans, les autoritats locals havien rebut un comunicat de Francesc Isgleas, dirigent ganxó de la CNT, que formava part de la comissaria de defensa militar de les comarques gironines, on anunciava que tota la Costa Brava havia estat declarada zona de guerra per als efectes de defensa del litoral i recomanava que "en el vostre terme municipal tingueu cura del manteniment de l'ordre públic evitant tot acte de violència que resultaria perjudicial per la causa que tots estem defensant" ⁷.

Comentari final

Per valorar adequadament els fets del 30-31 d'octubre de 1936, cal situar-los en el context precís de la guerra civil, en uns moments en què la batalla de Madrid podia donar un tomb decisiu a la lluita si els nacionals aconseguien de rendir la capital de l'Estat. Es temia per Madrid, i l'agressió imprevista a la badia de Roses accentuà el perill a Catalunya.

Feia pocs dies que la Generalitat havia dissolt l'actuació dels comitès antifeixistes, però de fet la CNT-FAI va mantenir parcel·les de poder en el camp de l'ordre públic i la defensa fins als esdeveniments de maig de 1937. Aquesta organit-

Uns mesos després de l'atac del "Canarias", va aparèixer en aigües del Cap de Creus una mina submarina que va ser remolcada fins a la badia de Roses.

NOTES

1. J. ARRARÁS, *Historia de la Cruzada Española*, Madrid, Ediciones Españolas, 1944, vol. VIII, tom 36, pp. 280-281.
2. A. FUENTES, *El crucero "Canarias" proa a la victoria...* Madrid, Espasa-Calpe, 1940, pp. 63-64.
3. F. MORENO, *Guerra en el mar (hombres, barcos y honra)*, Barcelona, Editorial AHR, 1959, pp. 126-127.
4. *L'Autonomista*, 2 de novembre de 1936.
5. Arxiu Diocesà de Girona, Memòries inèdites de Mn. Josep Casanovas.
6. R. GRABOLOSE, *Olot. Els homes i la ciutat*, Barcelona, Selecta, 1969, p. 288.
7. A. JIMÉNEZ, "La guerra civil a Sant Feliu de Guíxols (1936-1939)", dins *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, 4 (1985), pp. 189-190.
8. "En la trágica noche de Rosas [...] [el director de la presó] llamó por teléfono a los milicianos diciendo que los presos aquella noche parecía tenían la intención de sublevarse, llamando a la Jefatura de milicias rojas refuerzos de milicianos cuando Piñol estaba en la cárcel para asesinarlos" (Arxiu Municipal de Girona, Informe de la conducta de P. Llarpallas, director de la presó). Per a Olot, vegeu J. PUJULÀ, "La repressió franquista a la Garrotxa", dins *L'Avenç*, 14 (1979), p. 69.
9. Text fotografiat a la fig. 7 del llibre d'I. GIBSON, *Granada, 1936. El asesinato de García Lorca*, Barcelona, Crítica, 1979.
10. M. BARRIOS, *El último virrey. Queipo de Llano*, Barcelona, Argos Vergara, 1978, p. 205.

zació revolucionària, tot i que entre els seus dirigents hi havia homes assenyats com Peiró, que consideraven que els criminals no podien ser revolucionaris, es trobà implicada en la repressió fatal. A Girona hom acusà Salvador Piñol de les morts produïdes al seminari, i a Olot es cità el nom de Pere Molas, ambdós de la part més exaltada de l'organització anarquista⁸.

Per a aquests individus, la guerra contra el feixisme era una guerra a mort, i s'havia de ser implacable amb els que hi sintonitzaven.

Tot amb tot, aquest esperit de revenja no va ser un patrimoni exclusiu dels homes exaltats de la CNT-FAI. A l'altre costat es donaren molts casos similars d'execució ràpida després d'un bombardeig. El diari catòlic *Ideal*, de Granada, informà l'11 d'agost de 1936 que "en la [mañana] de hoy han sido ejecutados [...] quince [paisanos] por represalias del bombardeo de la población civil en el día de ayer, en virtud de lo dispuesto en el bando

dictado a este efecto"⁹. Per la seva banda, el general Queipo de Llano manifestava com si res el 8 de setembre de 1936: "He dado orden de fusilar a tres familiares de cada uno de los marineros del guardacostas que ha vuelto a bombardear La Línea"¹⁰.

Si els que es deien d'ordre i volien posar ordre actuaven d'aquesta manera, què es podia esperar d'una gent molt més inculta i marginada que, com la multitud pre-industrial, era "violenta, impulsiva, susceptible als rumors i propensa al pànic"?

El diari *L'Autonomista*, l'endemà dels fets, sense parlar directament dels assassinats, reclamava disciplina, serenitat, sentit de govern i organització, i afegia que "ningú, ningú, en els rengles antifeixistes, no ha d'obrar pel seu propi compte". Era una manera d'oposar-se a certes actuacions com la que ens ocupa. També persones de diversos partits protestaren per les matances col·lectives, però de res

no serviren les expressions de condemna. Quan el *Canarias* tornà a fer demostracions davant l'Escala i Palamós, els dies 11 i 17 de novembre de 1936, es repetiren les represàlies en altres indrets. El vaixell rebel acostava la guerra i la lluita fraticida a les comarques catalanes amb tot el dramatisme i la ira incontrolable que desferma una guerra d'aquesta mena, i més quan juntament amb la guerra es viu una revolució social.

Josep Clara és historiador.